

Mikó Imre pályakezdése az Unitárius Kollégiumban

A száz éve született Mikó Imre jogi, politikai, szociológiai és irodalmi munkássága, valamint egyházvezetői tevékenysége csak az utóbbi évtizedben kapja meg a méltó elismerést, illeszkedik bele az erdélyi magyar művelődéstörténetbe. Az átfogó kép megrajzolásához nagymértékben hozzájárult Balázs Sándor 2003-ban közzétett Mikó Imre-monográfiája,¹ s nemkülönben a centenáriumi megemlékezés több előadása.² Az írói pályá utolsó alkotása, az Orbán Balázs-életregény pedig csak most, 2011-ben került ki a sajtó alól.³

Mikó pályájának első évtizedeit nem nehéz nyomon követni, mert a halála előtt írt, s befejezetlenül maradt *A csendes Petőfi utca* (1978) című emlékezés-kötete⁴ elég pontosan, adatokhoz köthetően idézi fel családjá, környezete történetét és saját pályafutását a második világháború kezdetéig. Így szépen ír iskolás éveiről is, megemlékezik a kollégium szelleméről, jeles tanáraitól, néhány osztálytársáról. Igazgatójáról és némettanáráról, Gál Kelemenről még egy külön kis esszét is írt.⁵ Tanulságos a visszaemlékezéseket összevetni a dokumentumokkal. Nem egyszer előfordul, hogy az emlékezet csal, vagy netán az író szépít, elhallgat dolgokat. Ez Mikóra nem jellemző.

Az iskolai tevékenységek legfőbb nyilvántartása, a kollégiumi értesítő éppen arra a két tanévre (1926/27, 1927/28), amikor Mikó végzős diák volt, nem jelent meg. Különben már ekkoriban a kötelezően román nyelvre is lefordított értesítők elég szűkszavúak, a tanár- és diáknévsorokon kívül alig közölnek adatokat. Van azonban az iskolai életnek, önképzésnek egy olyan tükré, amelyet maguk a diákok állítottak össze, a diáklap: a Remény. Ennek köteteit évről évre leadták a

¹ Balázs Sándor: *Mikó Imre. Élet- és pályakép. Kéziratok, dokumentumok (1933–1968)*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003.

² Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztálya rendezte emlékkonferencián 2011. március 25-én Egyed Ákos, Csapodi Miklós, Tibori Szabó Zoltán, Varga Attila, Cseke Péter és Gaal György előadása hangzott el.

³ Mikó Imre: *A szülőföld szerelmese*. Orbán Balázs életének regénye. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2011. 376 p.

⁴ Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1978. 176 p. + 16 p. fényképmelléklet

⁵ *Gál Kelemen – az igazgató*. *Fiatal Szívvel* 1975/76. 16. sz. 37–41. Kötetben: Mikó Imre: *Akik előttem jártak*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976. 258–263.

kollégiumi könyvtárba, s többségük így megőrződött a kutatás számára. Ma az Akadémiai Könyvtár kolozsvári fiókjának kéziratára őrzi a köteteket.⁶

Iskolakezdéséről Mikó így ír: „1919 őszén anyám beiratott rendes tanulónak a negyedik elemi osztályba. Az már az új kollégiumban, a mai Brassai Líceumban működött. Ott jártam a középiskola nyolc osztályát is. Reggel korán kellett kelni, hogy a Petőfi utcán végigmenve, a Biasini szállodánál jobbra térve, s a Főtert átló irányban átszelve (akkor még így voltak elrendezve az ágyások) a Szentegyháizról elnevezett utcán (Csalóköznek is mondták, mert sok ügyvédi iroda volt itt) és a Bolyain át (milyen későn tudtam meg, hogy kiről nevezték el!) eljussak a kollégiumba. Ott nyolckor bezárta a kaput a nagybajuszú Istvánffi bácsi. Volt egy elnyűhetetlen kabátom, azzal jártam iskolába. Mikor vették, a bokámat verte, mikor megváltam tőle, bekecsnek számított. A könyveket, füzeteket két szíjúval kötöttem össze, azoknak volt egy közös fogantyújuk, a tolltartóba ceruza, toll, tollhegy, gumi szorult. A tintásüveget külön spárgára kötöttük, kezemben lóbálva vittem, s ha nem volt jól bedugaszolva, a tintacseppek a járdán jelölték az utat, amerre jártam. Nem voltam én az osztály első tanulója, de azért a jobbak közé tartoztam. A pálmát rendszeren valamelyik tanító- vagy tanárgyermek nyerte el. [...] A karácsonyi vakáció alatt már ilyen leveleket írtam latintanáromnak, s egyben osztályfőnökömnek: »Magistro Gálffy omnia bona quaerit bonus discipulus eius – Emericus Mikó«⁷.

A levél egy első gimnazistától, aki csak három hónapja tanul latinul, a tanári szobában is feltűnést keltett, ahol Gálffy Zsiga – később az iskola igazgatója – felolvasta. [...] Latintanárom Mészkoról származott [...] Szerettük a szép, fiatal, atléta termetű Gálffyt; legényember volt, nemrég tért haza a frontról. Nevenapjára mindig feldíszítettük az osztályt virágokkal, az asztalra ajándékokat raktunk, ami őt könnyekig meghatotta. Történt egyszer aztán, hogy a névnapi latinórát számtanóra követte. Matematika-fizika tanárunk a diáktrefák célpontja, Hideg Mihály volt. A trefára terjedelmes alakjával szolgált rá – rossz nyelvek szerint a három dimenziója egyforma volt –, meg sipító hangjával, nehézkes járásával, a vastag bottal, amelyre hol támaszkodott, hol fenyegetőzött vele. Nos, számtantánárunkat a katedrán egy halom letépett zöld levél és felaprózott virágszárak várták. Mire igazgatónk kitiltott minden növényt az iskolából. [...] Természettanárunk, Gelei bácsi engem még a Petőfi utcából ismert, s félig-meddig

⁶ Az alább bemutatott Remény-kötetek jelzete: MsU 1298/40 (1925–26); MsU 1298/41 (1926–27); MsU 1298/42 (1927–28).

⁷ Gálffy tanárnak minden jót kíván az ő jó tanítványa – Mikó Imre. (latin)

titkárának fogadott. Nekem kellett behoznom a naftalinszagú »titkos szobá«-ból, vagyis a természetrajzi szertárból a soron lévő állapotpreparátumokat.»⁸

A kollégiumi értesítők ezekről az évekről adatszerűen tájékoztatnak.⁹ Így tényleg az Unitárius Kollégium Elemi iskolájában csak az 1919/20-as tanévben a IV. osztály diákjaként tűnik fel Mikó neve. Nagy József¹⁰ okleveles tanító oktatja a 36 kisdiaót. Az 1920/21-es tanévben lép a gimnáziumba Mikó, s az első három osztályban Gálffy Zsigmond latin–görög szakos, internátusi felügyelő az osztályfőnöke, de a latin mellett tanítja magyarra, románra, sőt III.-ban matematikára is. Az osztálylétszám ekkoriban 38–40 fő körül mozog, eleinte a leányokat is felveszik rendes tanulóként nem lévén unitárius leánygimnázium a városban. Az I–II. gimnáziumi osztályokban Mikó még csak jó minősítést kap, a III.-ban már fellép László Tihamér mellé, hogy aztán végig ők ketten legyenek a jeles osztályzatúak. László Tihamér az a bizonyos „tanárgyermek”, ugyanis az apja, László Gyula volt az iskola tornatanára. IV. gimnáziumban átveszi az osztály vezetését Gelei József, a természetrajz nagyhírű tanára, aki aztán nyáron Szegedre távozik, s ott egyetemi tanszéket kap. Ekkor jelennek meg a román tantervnek megfelelően a románul tanított román nemzeti tárgyak, ezeket román anyanyelvű óraadók tanítják. A Borbély István tanította német mellé belép a francia is, amelyet a magyar–latin szakos, nyelvtelhetségnek tekintett Pálffy Márton oktat, s ő veszi át a magyar órákat is. Az új latintanár Márkos Albert. A matematikát és fizikát hol Hidegh Mihály, hol Vass Domokos oktatja. A vegytan viszont Gelei tárgya. Újonnan bevezetett tantárgy a gazdasági és jogi ismeretek, amelyet Kiss Ernő magyartanár kénytelen előadni. A történelem és a földrajz tanára szinte vé-

⁸ *A csendes Petőfi utca.* 63–65.

⁹ A kolozsvári Unitárius Kollégium Értesítője az 1919–20. iskolai évről. Szerkesztették: a teológiai részt Gálfi Lőrinc dékán, a többi dr. Gál Kelemen igazgató. XLI. évfolyam. Cluj-Kolozsvár, 1920. és a további évfolyamok: XLII. évf. (1920–21.), XLIII. évf. (1921–22.). Anuarul pe anii școlare 1922–23, 1923–24, 1924–25. al Colegiului Unitar din Cluj – A kolozsvári Unitárius Kollégium Értesítője az 1922–23., 1923–24., 1924–25. iskolai évekről. Szerkesztette dr. Gál Kelemen igazgató-tanár. XLVI. évf. Cluj-Kolozsvár, 1927. Anuarul Colegiului Unitar din Cluj – A kolozsvári Unitárius Kollégium Értesítője az 1925–26. iskolai évről. Szerkesztette: dr. Borbély István igazgató-tanár. XLVII. évf. Cluj-Kolozsvár, 1926.

¹⁰ Az elemi és a gimnázium korabeli helyzetére, tanszemélyzetére bővebb tájékoztatást nyújt: Gál Kelemen – Benczédi Gergely – Gaal György: *Fejezetek a Kolozsvári Unitárius Kollégium történetéből.* Kiadja az Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár, 2007. 182–274.

gig Gyallay-Pap Domokos, a neves író.¹¹ V.-től Borbély István lesz az osztályfőnök, majd VI.-tól Márkos Albert.

A román tanügyi rendszer bevezeti a IV. gimnáziumi osztály végén az abszolváló vizsgát, amit gyakran kísérettségiként is emlegettek. Románból, franciából és mennyiségtanból kellett a próbát kiállni. A saját tanárok vizsgáztattak, de az elnök más iskolából jött. 1924-ben Sabin Opreanu, a Tanítóképző Intézet tanára kapta ezt a megbízatást. A Mikó osztályából 30-an jelentkeztek vizsgára, 4-en jeles, 13-an jó, 11-en elégséges, 2-en elégtelen minősítést kaptak. Az igazgató megjegyzi: „A magyarból sem írásbeli, sem szóbeli vizsgálat nem volt, holott a szóbelit a Regulamentulnak [Szabályzatnak] egyetlen intézkedése sem tiltja el, s ilyen tárgyú írásbeli rendeletet sem az intézet, sem az elnök nem kapott.” E próbatétel után lecsökkent a létszám, V.-ben már csak 23-an voltak.

Az 1925/26-ra kiadott évkönyv a román rendszernek megfelelően osztályzatokat közöl. A VI.-ba 24 tanulót írnak be. A kitüntetettek: László Tihamér 9,87, Mikó Imre 9,34, Kiss Sándor 8,48. Még 13-an kapnak átmenő osztályzatot, 8-an javítóvizsgára buknak.

A Kriza Önképzőköréről megtudjuk, hogy 1925. október 6-án tartotta első, alakuló ülését, 23 rendes és 1 díszgyűlésre került sor. A szavalóversenyt Kovács György VI.-os nyerte, ügyes bírálatiért viszont Mikó Imrét 50 lejjel jutalmazták. „A római birodalom nagyságának és hanyatlásának okai” című pályatételre két dolgozat érkezett be, mindkettőt 80–80 lejjel jutalmazták, az egyik szerzője Mikó Imre és Szabó Dénes a VI. osztályból. A következő tanévre kiírt pályatételek közül az egyik így hangzik: „Erdély történeti hivatása az erdélyi magyar fejedelemiség idején”, ezt Mikó kidolgozza, s – bizonyára jutalmazást követően – szövegét a Reményben is közzéteszi. A kidolgozásra vonatkozó utasítás így szól: „A pályaműveket ¼ ív papírra szépen és tisztán leírva, s füzet alakjában összefűzve, borítékkal ellátva kell 1927. április hó 15-ig az önképzőköri védnök-tanárnak átadni. Minden pályamű jelíges levéllel látandó el. A jutalomra érdemes művek 100–300 lej jutalomban részesülnek”. E tanév végén Mikót jó tanulásáért 200 lej jutalomban részesítették. A sporttevékenységekben is szorgalmasan részt vett: magasugrásban és távolugrásban elért eredményeinek köszönhetően 40–40 lej ütötte markát, súlydobóként oklevelet kapott.

A *csendes Petőfi utca* egyik fejezetében Mikó felidézi a végzős éveket is: „Az, hogy 1926-ban a kollégium vendiák találkozóján az összegyűltek seregét – az

¹¹ Fia, Gyallay-Pap Zsigmond (1909–1975) Mikó Imre barátja és munkatársa volt. A második világháború után az Egyesület Államokban élt, jórészt ő támogatta Mikót 1973 őszi amerikai útja során.

aradi Barabás Béla, a Függetlenségi Párt nagy alakja is közjük tartozott – az ifjú diákok nevében én üdvözöltem, még a hagyományok jegyében történt. A beszédet sem én írtam. De hogy ötödik gimnazista koromban, mikor még nem lehetünk a Kriza Önképzőkör tagjai, s külön önképzőkört szerveztünk, annak pedig én lettem az elnöke, az már osztálytársaim öntevékeny kezdeményezése volt. Magyar irodalmi dolgozataim tettek érdemessé erre a tisztségre.

Amíg apám írta helyettem a házi dolgozatokat pontosan, színtelenül, addig nem tudtam nyolcasnál jobb jegyet elérni. Mikor aztán félretettem a könyvet és segítséget, s tanárom stílusában kezdtem rögtönözni, potyogtak a csillagos tízesek. Magyar irodalomtanárom ugyanis csupa tűz, csupa szív Pálffi Márton volt, különben Janus Pannonius-fordító és alkalmi verselő. *Új tanév küszöbén* – volt az egyik dolgozat címe, ebben már a közeledő pályaválasztásra is ki kellett térni. Írásművemet így fejeztem be: »Tanár leszek, megbosszulom magam a jövő nemzedéken!« »Zseniális« – kiáltott fel Marci bácsi. Nem gyomlálta ki a kamaszos idéltenségeket, hagyta, hogy gyom és búza együtt nőjön. Később Kármán József-ről írtunk félévi dolgozatot. Itt már nem lehetett viccelni. Dolgozatom így kezdődött: »Élete egy előre megálmodott Ady-sors volt«. S ezzel végződött: »Das ewig Weibliche zieht uns hinan«¹². Pálffi tanár úr felolvasta a dolgozatot az osztályban, és a tanári hivatásról beszélt, mondván, olyan a tanár, mint a magvető, százával, ezrével szórja a magokat, s örül, ha közülük valahol és valamikor egy is kicsírázik»¹³

A továbbiakban Mikó az érettségi bonyodalmaikat is elmeséli. Akkoriban a hírhedt Anghelescu-féle törvény a felekezeti iskolákat magánintézeteknek nyilvánította, s diákjai egy kijelölt állami iskola román tanárokból álló bizottsága előtt tehetek érettségét. Az Unitárius Kollégium diákjai 1928-ban a Gh. Barițiu Líceum tornatermében, népes közönség előtt vizsgáztak. Mikónak a fizika és a kémia ment a legnehezebben, de elérte az átmenő osztályzatot. „Mellettem László Tihamér, a fizika később egyetemi professzora vizsgázott még osztályunkból sikerrel. Tizennégyen megbuktak” – összegez az életírás.¹⁴

Az Anghelescu-törvények legismertebb, szakszerű bírálója éppen az Unitárius Kollégium korábbi igazgatója, Gál Kelemen volt,¹⁵ aki évtizedeken át meg-

¹² Az örök női felemel minket. (német)

¹³ *I. m.* 102.

¹⁴ *I. m.* 105.

¹⁵ Gaal György: *A két világháború közti erdélyi magyar iskolák identitás-védelme Gál Kelemen munkásságának tükrében*. In: *Isten és ember szolgálataiban*. Erdő János emlékezete. A kötetet szerkesztette dr. Szabó Árpád. Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár, 2007. 217–230.

határozó egyéniségként vezette a tanintézetet. Minden diákja, így a Mikó emlékezetében is mély nyomokat hagyott. Alakját így idézi fel: „Akkor, a húszas évek kezdetén még mindennap volt latinóra, s a görög és a görög-pótló között is választania kellett a diákságnak. A mitológiával vetített képes előadásokon ismerkedtünk meg az amfiteátrumszerű, már akkor recsegő padozatú díszteremben. Akkor rögződött meg bennem a mennyboltot vállain tartó Atlasz szoborképe. Később úgy gondoltam gyermeki fantáziámmal, hogy minden földi intézménynek van egy Atlasza az ideák világában, a mi iskolánk pedig Gál Kelemen széles vállain nyugszik. Mert negyedszázad leforgása alatt, amíg igazgató volt – nála azóta sem volt senki tovább –, teljesen azonosult a kollégiummal, viselte annak minden gondját-baját háborúban és békében. Igazgatóságának utolsó éveiben voltam diákja, s amikor 1925-ben lemondott, az úgy hatott, mintha egy időre bezárták volna az iskolát. [...] Lemondása után még hat évig tanított nekünk német nyelvet és filozófiát. Tanulmányai, a kiegyezés korában szerzett műveltsége, a német liberális eszmeáramlatokhoz fűzte. Tisztelettel ejtette ki Goethe nevét, szeretett idézni tőle; mély átéléssel magyarázta Lessing paraboláját a három gyűrűről, a lelkiismereti szabadság neki is életelve volt; lendületbe jött, amikor Schiller *Orlenas-i szűzéből* Johanna búcsúját fordította. A klasszikusoknál megállt. Sőt Heinéből is csak a *Loreley dalát* értékelte. A nyelvtanítás nála nem azt a célt szolgálta, hogy megtanuljunk világnyelven csevegni, hanem, hogy közvetlen kapcsolatba kerüljünk a világirodalommal, annak is a legmagasabb csúcaival. Irodalmi előadásaiban volt valami a német professzorok nehézkességéből. [...] Demokratizmus és szociális érzék jellemezte igazgatói, tanári működését egyaránt. És törvénytisztelet. A szabályzatoknak, még ha nem is értett egyet mindenben velük, nem volt szigorúbb őre, mint ő.”¹⁶

A reformkortól működő iskolai olvasó társaságnak, majd önképző körnek¹⁷ is Gál Kelemen idejében adtak nevet, majd 1913/14-ben megújított működési szabályzatot: *A kolozsvári Unitárius Főgimnázium „Krizsa Önképzőkörének” alapszabályai*.¹⁸ A nyolc paragrafusos szabályzat meghatározza a kör nevét és célkitűzését. Ez utóbbi: az ifúságot a nyilvánosság előtti fellépéshez szoktatni és az iskolai tanulmányokat bővíteni, mélyíteni. A kör működésénél a következő területe-

¹⁶ Mikó Imre: *Akik előttem jártak*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976. 259–260. 262.

¹⁷ Vö. Gaal György: *A kolozsvári Unitárius Kollégium diáklapjai*. In: uő: *Múzsák és érények jegyében*. Kiadja az Unitárius Egyház, Kolozsvár, 2001. 108–117.

¹⁸ A kolozsvári Unitárius Kollégium Értesítője az 1913–1914. iskolai évről. XXXV. évfolyam. Kolozsvár, 1914. 121–126.

ket sorolják fel: „a) olvasott jeles munkákat ismertetnek, b) tudományos, szépirodalmi dolgozatokat készítenek s olvasnak föl kötött vagy kötetlen alakban, c) jeles idegen műveket magyarra fordítanak, d) költeményeket vagy prózai műveket szavalnak vagy felolvasnak, e) bírálják, f) kitűzött pályatételekre pályáznak, g) szépirodalmi vagy más tudományos kérdésekről szabadon vitatkoznak, h) az önképzőkör keretében egy szaktanár felügyeletével egy ifjúsági elnök vezetésével évről évre különböző (pl. természettudományi, zenei stb.) szakköröket alakítanak, melyeknek működését az illető szakkörök külön ügyrendje szabályozza, i) ének- és zeneszámokat adnak elő.” A 4. § leszögezi, hogy a kör felügyelője a kollégiumi igazgatóságtól évente kijelölt védnök-tanár, lehetőleg a felsőbb osztályokban működő magyar irodalomtanár. A gyűléseken állandóan jelen van, tudta nélkül gyűlés nem hívható össze. Ellenőrzi, hogy a tisztségviselők feladataikat teljesítsék. Az 5. § felsorolja a tisztségviselőket (elnök, titkár-szerkesztő, jegyző, pénztáros, 3 kiadó) és kötelességeiket. A két első tisztségviselő lehetőleg VIII. a többi VII. a 3 kiadó pedig VI. osztályos legyen. Az elnök hente egy délutánra összehívja a gyűlést, és a jelentkezések alapján összeállítja azok műsorát. A műsort úgy alakítja, hogy minden tag az iskolai év alatt szerephez jusson. A szerkesztő összeállítja kéthetenként a Remény számait, az iskolai ünnepélyekről tudósítást küld a helyi lapoknak. A Remény-évfolyamot tanév végén bekötetve átadja a kollégiumi könyvtárnak. A jegyző minden gyűlésről jegyzőkönyvet vezet, a levelezést végzi, s a jelenléteket nyilvántartja. A pénztáros többek közt beszedi a tagdíjakat és a hiányzóktól a gyűlésenkénti büntetéseket. A kiadók pedig a szerkesztő utasítása szerint egybemásolják a Remény-számokat. Az utolsó, 8. § a pályázatokról és versenyekről intézkedik. A kör pályázatokat tűz ki, de a pályatételeket a tanárok állapítják meg, s a beküldött pályamunkákat is a védnök a szaktanárokhöz juttatja el megbírálásra. A verseny szavalásra vonatkozik.

A világháború után az önképzőkör lett a magyar művelődés egyik fő iskolán belüli terjesztője, de a román irodalom is szerepet kapott. Annál is inkább, mert a román tanügyi rendszerben nem volt hagyománya az önképzésnek, s a körök működését mind nehezebben engedélyezték. 1927-től Kolozsvárt már csak az Unitárius Kollégiumban sikerült működtetni. 1928. május 22-én pedig miniszteri rendelettel valamennyi magyar iskola önképzőkörének a működését felfüggesztették. Csak az 1940-es bécsi döntés után sikerült rövid időre feltámasztani az önképzést. A Kriza Önképzőkört 1919-től 1928-as betiltásáig Borbély István magyar-német szakos tanár irányította, aki 1909-ben szerzett irodalomtudományi doktorátust, s jelentős irodalomtörténeti munkák írójaként is számon tartott. 1912-től a kollégium rendes tanára, 1925-től pedig igazgatója is. Az önképzőkör ekkori munkáját elsősorban a kézírásos Remény-kötetek tükrözik.

A Kriza Önképzőkör mellé felzárkózik 1924-től a Vári Albert vezetésével működő Unitárius Kör, mely 1926-ban felveszi Ferencz József püspök nevét, s egy külön rovattal csatlakozik a Remény-számokhoz. Ez a kör vallásos jellegének köszönhetően 1928 után is működhetett, s elég rendszertelenül a Reményt is összeállította.

A Remény az 1920-as évek közepén már csak havonta hozott ki egy-egy számot. A számok három fő rovatra oszlottak (Irodalom, Tudomány, Hittudomány), mindegyik élén egy-egy VIII. gimnazista diákszerkesztő állott. A Hittudomány-rovat anyagát a Ferencz József Unitárius Kör biztosította. A számokat elég sok rajz, linóleummetszet illusztrálta, egyre több fényképet ragasztottak be. Az évfolyamok rendszerint 150 lap (vagyis kétszer ennyi oldal) körüliek voltak, a végükre a szerkesztő a tartalomjegyzéket is odaillesztette. Az oldalszámozás eléggé változó (inkább számonkénti), de a levéltárosok laponként végigszámolták őket. Tartós bekötésük – címük és a tanév feltüntetésével – tekintélyes külsőt kölcsönöz az évfolyamoknak.

Mikó Imre az 1925/26-os tanévben mint VI. gimnazista lett a Kriza Önképzőkör tagja. A hatodikosok rendszerint még alig-alig jutnak szóhoz, legfeljebb kiadóként szép kézírással bemásolják a szövegeket a Remény-számokba. Ebbe az – elég rendezetlen – kötetbe több hatodikos is ír, ami arra utal, hogy tehetséges diákok voltak az osztályban. Így a Mikóén kívül László Tihamér és Kovács György nevével találkozunk, a fő illusztrátor pedig Kahlfürst Tibor. Ő és Kovács is sokat másol. A VII. szám (1926. márc. 7.) kiadója Mikó Imre, s három Heine-gondolat fordítójaként is szerepel. A VIII. számban (április 11.) pedig C. Negruzzi-novellát (*Egy pör 1826-ból*) tolmácsol. Molnár Rezső VIII. osztályos, az irodalmi szerkesztő „záró beszéd”-ében külön említi Mikó fordítói tevékenységét.

Az 1926/27-es Remény-kötet sokkal gondosabban szerkesztett. Ez mind a kör elnökének, Szathmáry Jánosnak, mind pedig a három szerkesztőnek tulajdonítható. Szántó Ferenc állította össze az Irodalom, Dézsi Zoltán a Tudomány, Szép Ernő pedig a Hittudomány rovatot. Van még Sport, Tízperc és Színház „kisrovatuk” is. A kör jegyzői tisztségét a VII. gimnazista Mikó Imre töltötte be, s így valamennyire ő is beleszólt a szerkesztésbe. Az első szám október 31-én, az utolsó, a kilencedik május 10-én készül. Az 1. szám főleg a szeptember 19–20-án megszervezett vendiák találkozóval foglalkozik. A székelykeresztúri találkozó sikerén felbuzdulva a kolozsvári kollégium is összehívta a világban szétszóródott öregdiákjait. Mikó Imre nem csak a fennebb említett és ide bemásolt üdvözlőbeszédet mondta a diákság képviselőjében, de az ismertetést is ő írta az eseményekről. Az első nap Perédy György nagyváradi szerkesztő mondja a találkozó prologusát, majd Jakab Géza újságíró, Kemény János báró és Ligeti

Ernő szerkesztő olvas fel verseiből, prózai műveiből. Pálfi Márton a régi tanárok emlékét, Gyallay-Pap Domokos az elhunyt unitárius kiválóságok tetteit idézi fel. Másnap a régi kollégiumépület udvarán sorakoznak fel az osztályok, Borbély István igazgató intéz hozzájuk üdvözlő beszédet, s itt szólal meg Mikó Imre is. Utána istentisztelet, püspöki áldás, vendiák-gyűlés, gyűjtés és közebed következik. Végül megkoszorúzzák a tanársírokat a temetőben. A rendezvény célkitűzése az iskola erkölcsi és anyagi támogatásának a biztosítása volt. Mikó így zárja a beszámolóját: „Majd mi is eltávozzunk, és sokan, sokan el fognak menni. De mégis valami össze fog tartani: az emlék. Itt éltünk, itt töltöttük ifjúságunkat, ez a mi szülőföldünk: Erdély”. E szavak már az ő üzenetét tartalmazzák diáktársaihoz. A beszámolót Szlavik József VIII. osztályos fényképfelvételei illusztrálják.

Ebben az évfolyamban Mikó négy tanulmánnyal és két fordítással szerepel még. A tanulmányok nyilván iskolai dolgozatok vagy pályamunkák lehettek. Az egyik – Szabó Dénessel közösen írt – *A rómaiak nagyságának és hanyatlásának okai* címet viseli (2. sz.). Hasonlóan iskolás jellegű a 7. számban a *Gyöngyösi népszerűségének okai* című írás. Ebben a szerző Gyöngyösit és Zrínyit hasonlítja össze. Nagyobb tájékozottságra vall *Az ismeret problémája az ókorban és a középkorban* című dolgozat (9. sz.). Itt Platón, Arisztotelész, Bacon, Hobbes és Descartes nézeteit veti össze, de hivatkozik Böhm Károly kolozsvári filozófusra is. A Hittudományi rovatban olvasható a *Hitviták a XVI. században* című összefoglalás (7. sz.): azokat a hitvitákat ismerteti, amelyeken Dávid Ferenc már unitáriusként szerepelt. Az egyik fordítás Alexandru Brătescu-Voinești román novellista írása: *Hârleț Niță apó*. Élénk párbeszédese mű (5. sz.). A másik fordításnak csak a kezdete található ebben az évfolyamban, s a román irodalom egyik jelentős alkotása: Ion Luca Caragiale-tól az *Egy húsvéti fáklya*. A 6. számtól hozzák folytatásban. A fordítás nem csak az illető művek megismertetését szolgálta, de bizonyára a tolmácsoló nyelvtudását is gyarapította.

1927/28-ban Mikó Imre VIII. gimnazista, vagyis végzős diák, az egész Unitárius Kollégium felnéz rá. S ő mint a Kriza Önképzőkör elnöke olyan céltudatosan vezeti a munkálatokat, s olyan Remény-évfolyam összeállítását éri el, hogy ezekkel messze kitűnik az előzményekhez képest. Talán egy kicsit érzi is, hogy egy hosszú, közel évszázados múlt szakad meg a tanév végeztével. Még megmutatja, mire képes az unitárius kollégiumi ifjúság. De ennél is többet tesz, az egész körvezetést célirányosan végzi, Erdélyre összpontosít, s a helyben maradást, az itteni lehetőségekhez való alkalmazkodást hirdeti. Ugyanakkor a fordításokkal a román kultúra és nyelv felé is nyit. Az egész Remény kötet 168 lapos. A hagyományos Kriza-portrés nyomtatványokra írják. Mindössze hat számból áll, s csak a második számnál találunk összeállítási dátumot. Ez azzal is magyarázható,

hogy nagy késéssel sikerült a kört beindítani. Ebben az évfolyamban Mikó 22 írással szerepel.

Az első, november vége felé keltezhető szám élén Mikó elnöki megnyitója olvasható. Ebben rámutat, hogy máskor szeptemberben indították meg a köri munkálatokat, most meg az első hó is lehullt. Ugyanis nagyon nehéz volt az engedélyt kijárni, s a magyar testvériskolák körei már mind megszűntek, csak az unitáriusoké működik. Célkitűzése így szól: „Mostanáig körünkben a legkülönbözőbb témakörökkel találkoztunk. Tartottak felolvasásokat nagy emberekről, szavaltak idegen költőktől, de egyet elfelejtettek: Erdélyt. Azt, hogy itt nekünk erdélyi irodalmunk, erdélyi költészetünk van, és hogy Erdély az, ami hozzánk legközelebb áll. Nem foglalkoztak erdélyi problémákkal, nem szavaltak erdélyi költőktől. Pedig, ha a középiskolából kikerülünk, a mi számunkra sincs más hátra, mint itt maradni ezen az erdélyi rögön. Fenntartani azt a kultúrát, mely a Királyhágótól a Hargitáig táplál bennünket, s ennek a kultúrának erős végvárat állítani ide. Ez ma több mint kötelesség, *ebben látom én az erdélyi kisebbségi magyar diák jövő történeti hivatását*”. Befejezésként köszönetet mond a védnök tanárnak, egyben igazgatónak, hogy megszerezte a kör működési engedélyét.

Következik egy eddig szokatlan jegyzék: „A Kolozsvári Unitárius Főgimnázium ifjúsági köreinek vezetősége” címmel. Eszerint a kollégiumban két kör működött. A Kriza János Önképzőkör védnöke Borbély István igazgató volt, elnöke Mikó Imre, alelnöke Kis Sándor, jegyzője Gál Jenő a VII. osztályból. A Remény irodalmi szerkesztője Péterfy László, tudományos szerkesztője Szabó Dénes, a Színház rovat szerkesztője Sándor Endre, a Sport rovaté Nagy Márton és Kun László (VII.), a Tízperc rovaté pedig Rákosy Zoltán és Gálna Sándor (VII). Állandó illusztrátor: Kahlfürst Tibor és Rákosy Zoltán. A Remény segédszerkesztői: László Tihamér, Kovács György a VIII.-ból, Bede Emil, Nagy József a VII.-ből, valamint Benedek Sándor és Árkosi László a VI.-ból. A Ferencz József Unitárius Kör védnöke Vári Albert hittan-tanár, elnöke Kiss Sándor, alelnöke Mikó Imre, jegyzője Ferenczy Endre (VII.), a Remény Hittudomány rovatának szerkesztője Kovács Domokos. E rovatnál is külön szerepel hat segédszerkesztő. Úgy tűnik, hogy az eddigi kiadók (másolók) most segédszerkesztői besorolást kaptak. Ez a kimutatás egyértelműen a jövőbeli olvasóknak szól, legyen tiszta képük a kör(ök) működéséről.

Az első szám mondhatni programadó vezércikkét is Mikó jegyzi *A transzilvánizmusról* (sic!) címmel. Akkor ez erdélyi ideológiának számított, tudós irodalmárok vitatkoztak róla. Mikó egyértelműen hívőül szegődött. Az ifjúságot is fel akarta sorakoztatni. Így indít: „Trianon óta mindenki ráébredt Erdélyre. Azelőtt a magyar szentkorona keretében az erdélyi lélek kezdett hozzá

asszimilálódni az egyetemes magyarhoz, a háború alatt pedig szükségképpen megfélemltek Erdélyről. És amikor minden elvégeztetett, minden összeomlott, ráeszméltek, hogy most már nincs más vigasztalás, öserőforrás, csak Erdély. Tehát nem csoda, ha valóságos Erdély-kultusz indul meg irodalomban, művészetben. És az Erdély-kultusz alapján felépül egy új irodalom. S elindul egy új ifjúság, amelyiknek már nem maradt más hátra, mint Erdély, s ebben élni, halni kell. Mert jövőnk a magyar ifjúságnak Erdélyhez kötöttségétől függ. Ennek a jövőnek az érdekében harcolnak ma tollal és betűvel, és ennek az érdekében akarják hatalmas pörölyös akarattal a jövőnket a Tizenegyek. Mert Erdélyben ma tényleg balszam az írás. És az ősi rögön új végvéra épül a magyar irodalomnak, melyhez transzilvánizmusból hordanak köveket írónk.” Aztán felsorolja az erdélyi szellem jellemzőit, megnyilvánulási területeit.

Ugyancsak ebben a számban indítja a 2. számban befejezett terjedelmes pályadolgozatát *Erdély történeti hivatása az önálló erdélyi magyar fejedelemség idejében* címmel. Itt olvasható a szintén két számra terjedő Kármán József-életrajza is frappáns bevezető soraival. A Hittudomány-részben egy hasábra terjedő *Imáját* közli.

A december 18-ról keltezett 2. számban a két folytatáson kívül egy Mikes Kelemen-vezércikket közöl Mikó. Itt szintén bevezető soraival adja meg a hangot: „Ha aranszobrot kellene a hűségnek állítani, Mikes deákot mintáznám le. A holtig ragaszkodás, jóban és rosszban egyaránt kitartás emberben még ritkán testesült meg oly nagyszerűen, mint Mikes Kelemenben.” Rákossy Zoltán rajzportrét mellékel Mikesről.

A januárra keltezhető 3. szám Mikó Reményik Sándor-tanulmányával indít. Addigi pályaképét vázolja fel, záró mondataiból itt is a szerző üzenete csendül ki: „Ez Reményik Sándor, ez az ő prófétaelke, mely a magyar transzilvánizmus első és legnagyobb kifejezője. Ő itt maradt közöttünk, mert érzi apostoli küldetését és küzd kisebbségi magyarságáért, hirdeti az ígét...” Sipos Domokos halálára írt cikke ugyancsak alkalom az erdélyiség tudatosítására: „Újból temettünk. Újból, mert még frissen emlékeztünkben van az utolsó években szintén fiatalon elhalt Balogh Ernő és Petres Kálmán. Most aztán Sipos Domokos következett. Mindhármuk sorsa közös. A háború után megalakult erdélyi reneszánsz irodalom fiatalon, tragikusan elmúlt triumvirátusa.” A záró szavak fogadkozást tartalmaznak: „...lesz izmos erdélyi jövő, mely általunk fog beteljesedni”. E szám folytatja az előző évfolyamban félbeszakadt Caragiale-fordítást (*Egy húsvéti fákllya*). Mikó Imre haláláig megőrizte színház iránti rajongását, melynek egyik első bizonyosságát a Remény közli. *Frakkos Hamlet* címmel ír a kolozsvári Magyar Színház nagy visszhangot keltett 1927. október 24-i bemutatójáról. Nem csak a

rendezést, de a művészek teljesítményét is elemzi. A Hittudomány-rovatban egy terjedelmes tanulmányt indít *A teozófia és az antropozófia* címmel. Bevezetőben elmagyarázza, hogy mi is képezi értekezése tárgyát: „A teozófia eredeti értelme szerint Istenre és az isteni dolgokra vonatkozó ismeretet, sőt a mélyebb ismertetét, a bölcsességet jelenti. Antropozófia alatt pedig az emberre vonatkozó mélyebb bölcsességet kell érteni. Ez a két vallás vagy tudomány, amennyiben annak lehet nevezni, egymással szorosan összefügg, egymásból származik, és ezért kell őket párhuzamban tárgyalni, hogy egységes áttekintést nyerjünk...” A dolgozat folytatása az 5. és 6. számban olvasható.

A 4. számban Mikó fényképészként is jelentkezik. Egyik felvételén a február 19-én elhunyt Ferencz József püspök koszorúkkal borított friss sírja látható. A másik a kolozsvári Szamos-gátról készült, kommentárt is írt hozzá. A Hittudomány-rovat e számban Brassaira emlékezik, halála harmincadik évfordulóján. Mikó első Brassai-dolgozata is ebből az alkalomból születik: *Brassai bácsi, az ifjúság barátja*. A nagy előd és mintakép tanári pályáját próbálja jellemezni, azt, hogy miként hozott új szellemet az iskolába.

Az 5. szám *Ady és Erdély* című vezető cikke megint az erdélyi helytállásra buzdít, Ady-idézetből indulva ki: „»Hitté formálódott bennem egy idő óta, s isteni ítéletet állanék ki a hitemért, hogy minket, modern semmi magyarokat csak az erdélyi szellem feltámadása tehet valamikké. Történelmi magyar társadalom, sajátos és értékes, csak Erdélyben fejlett. A magyarországi magyarság csak vérezett, vegetált. [...] Akkor lesz társadalmunk, irodalmunk, művészetünk, igaz külön magyar életünk, ha fölkeltjük az erdélyi hagyományokat. Próbáljuk Erdélyt folytatni, hátha lehet.« Adynak nem sikerült; Erdély fonala megszakadt. Vegyük majd mi kezünkbe az orsót, támasszuk föl az erdélyi hagyományokat, próbáljuk mi Erdélyt folytatni, hátha sikerül.» Meglepő módon Mikó a Tudományos részben is közöl dolgozatot, méghozzá *Az életmód átalakító hatása az emlősök főbb szerveire* címmel. A Hittudományi részben viszont *A nő a családban* című eszmefuttatása jelenik meg. Alighanem édesanyja nézeteit rögzíti befejezőképpen: „A nőnek a családban a helye, hogy nagy hivatását a jövővel szemben teljesíthesse. Lényge, berendezése a családhoz fűzi, ott kell munkálkodnia, mert ott lehet legnagyobb hasznára a hazának és a társadalomnak”.

Az utolsó, 6. szám valamikor májusban készülhetett, de a végén üres oldalakat hagytak, hogy oda Mikó bemásolhassa július 17-ről keltezett elszámolását és összegzését. *Jósika Miklós mint regényíró* című írása végén bibliográfiát ad: Beöthy Zsolt, Borbély István, Császár Elemér, Pintér Jenő munkáit és az Abafi 1926-os új erdélyi kiadását. Az *Alfred de Vigny filozófiai költészetéről* készült igen hosszú dolgozat után már a magyar mellett francia és román forrásmunkák is

találhatók. A záró írás azonos a sajtó alá rendezett Almanachéval: *Ballag már a vendiák*. Ezt a lelkiismeretes „önképzőköri elnök” *Almanach* című kiértékelése és elszámolása követi saját kézírással és aláírással. Így vall: „Almanachunk kiadására különösen két tényező volt döntő hatással. Az egyik egy inspektori rendelet, mely a Kriza Önképzőkör működését 1927–1928. iskolai év végeztével újabb rendelet kiadásáig felfüggeszti. A másik dr. Anghelescu miniszter úrnak közoktatásügyi reformja, mely szintén az 1927–1928. iskolai év végeztével a középiskolákat 8 osztályról 7-re redukálja.

Úgy éreztük, hogy ezek után úgy a »Kriza Önképzőkörnek«, mint az utolsó nyolcadik osztálynak méltóképpen el kell búcsúznia a – jövőben már – régi rendszertől, melynek tíz emberöltő óta működő gimnáziumunk keretében is olyan szép múltja volt. Emléket akartunk felállítani nemcsak magunknak, hanem annak a tradicionális szellemnek is, mely most az új rendszerrel, ha nem is fog kihalni, de valószínűleg sok változást lesz kénytelen elszenvedni, s amely rendszer utolsó képviselőinek minket szemelt ki a sors. [Az almanach...] Jelképezni akarta azt, hogy a mai nehéz időben, midőn a középiskolásoknak is kijut a máskor alig álmodott életből, az Unitárius Gimnázium ifjai nem csüggednek, hanem a múltra támaszkodva és a jövő felé nézve *akarják* jövődjüket, öntudatosan készítik elő ezt a holnapi életet. Innen a könyv szimbolikus címlapja, melyet Péterfy László metszett linóleumba: izmos törzsű fából, melynek vezérágai letöredeztek, egy új zöld hajtás nyúlik ki, s ez a friss hajtás adja ki a könyv címét: *Almanach*”. A pénzügyi elszámolásból kiderül, hogy 350 eladott fűzött és 25 eladott kötött példány fedezte a 14 ezer lejes költségeket. Zárásként fénykép: Márkos Albert VIII.-os osztályfőnök, latintanár ül a katedránál.

Két üresen maradt lap után következik az utolsó szám Hittudományi rovata, ennek záró írása is Mikótól származik *Ki az erkölcsös ember?* címmel. Érdekes felfogást tükröz megállapítása: „Az erkölcsösségnek nem kell mindég együtt járnia a külső vallásossággal. Erkölcsös lehet az az ember is, aki nem jár templomba, hanem otthon, a világtól félrehúzódva teljesíti kötelességét zajtalanul. A közelmúltban elhunyt Péterfi Dénes is félrevonulva a világtól, amelyikkel már leszámolt, százszor erkölcsösebb életet élt, mint az, aki a templomba csak azért jár, hogy mások lássák.” Úgy tűnik, a Péterfi szerkesztőségi örökébe lépő Vári Albert tanítványainak is tovább adta elődje iránti tiszteletét.¹⁹

Az évfolyam-kötetet számba vevő tartalomjegyzék 24 szerzőt sorol fel összesen 100 címmel.

¹⁹ Az 1925/26-ra kiadott Értesítő utal rá, hogy a Ferencz József Unitárius Kör abban a tanévben 24 ülést és 2 díszgyűlést tartott, az egyik díszgyűlés Dávid Ferenc, a másik Péterfi Dénes emlékét idézte fel.

Az említett *Almanach a kolozsvári Unitárius Főgimnázium „Kriza Önképzőkörének” 1927–28. évről* (Kiadja a „Kriza Önképzőkör”. Cluj-Kolozsvár, Corvin Könyvnyomda, 1928.) tulajdonképpen válogatás a végzős diákoknak az utóbbi évek Remény-köteteiben megjelent írásaiból. Ajánlással indul: „Ezt a könyvet ajánljuk az ALMA MATERNEK, mely tíz emberöltő óta bocsátja a világba vándiájkait, s mely nyolc évig nekünk is a Múzsák és Erények jegyében volt nevelőanyánk”. Előszót Borbély István írt hozzá 1928. május 1-jéről keltezve. Így foglalja össze véleményét: „Ez az Almanach is egy darab tavaszi tarka virágos rét a kolozsvári unitárius diákok lelkéből. Első virágzás.” A kötet további tartalmát a kézírásos Reményben így összegezi Mikó: „Az ezután következő 12 cikk közül négy a Péterfy László írása (1 vers, 1 novella, 1 riport és 1 humoros elbeszélés), 3 a Mikó Imréé (1 tanulmány, 1 esszé, 1 beszámoló), 2 a Kovács Györgyé (2 hírkopf) és 1–1 a Bede Emil (vers), László Tihamér (tanulmány) és Szabó Dénes (humoreszk) munkája. A címlap a Péterfy László, a két illusztráció a Kahlfürst Tibor tervezése és linóleumban való kivitele.” A három Mikó írásból kettő származik a Remény törzsanyagából (*Reményik Sándor* 6–16. oldal; *Brassai bácsi, az ifjúság barátja* 42–47. oldal). A *Ballag már a vándiák* című záró írás (70–72. oldal) az Almanach részére született, de a Reménybe is bemásolták. Eszerint 21 nyolcadikos diák ajánlja a könyvet az Alma Maternek: „Felismertük annak jelentőségét, hogy mi nekünk ma Erdély, és milyen felfrissülést és új kultúrforrások megnyílását jelenti nekünk ma az erdélyi szellem feltámadása. Mert nekünk nincs más hátra, mint itt maradni ezen az erdélyi rögön. Fenntartani ezt a kultúrát, mely a Királyhágótól a Hargitáig táplál bennünket, s ennek a kultúrának erős végvárat építeni ide. Ez ma több, mint kötelesség, ebben látom én ma a ballagó vándiákok jövő történeti hivatását.” A Reményben közölt elszámoló cikk az Almanach „erkölcsi mérlegére” is utal. Eszerint július közepéig az Unitárius Közönyben Szent-Iványi Sándor, az Erdélyi Szemlében S. Nagy László írt a kötetéről. De rövid ismertetés jelent meg az Ifjú Erdélyben és a Vándiákok Lapjában is. Így összegez: „A legnagyobb elismerés azonban a szavakon kívül és felül az, hogy körünk egyik tagja látogatása alkalmával ott látta az Almanach egy bekötött példányát a Reményik Sándor asztalán, aki mindég szívesen gondol egy, a körben eltöltött délutánjára és figyelemmel kíséri az ifjúság munkáját.” Mikó Imre sorai arra engednek következtetni, hogy már az 1920-as években az unitárius diákok körében is élt a Reményik-kultusz. Neve egyet jelentett az erdélyiséggel.

A Reményről és az Almanach szerkesztéséről Mikó utolsó művében is megemlékezik. Az egykori osztálytárs-munkatársak későbbi sorsára is utal. A *csendes Petőfi utcából* idézzük: „Mikó végre teljes jogú tagja lettem a Kriza Önképzőkörnek, az út már ki volt taposva számomra. Hetedik osztályos koromban

jegyző, a nyolcadikban elnök lett belőlem. Ezt a posztot pár évvel azelőtt Balázs Ferenc, Kemény János és Szabédi László töltötte be előttem. Műfordításokkal kezdtem románból és németből. Sokáig azt hittem, hogy én ültettem át elsőnek magyarra Caragialétól az *Egy húsvéti fáklyát*, amíg ki nem derült, hogy Jancsó Benedek már megelőzött. Aztán tanulmányok jöttek az erdélyi magyar irodalomról, Reményik Sándorról, Kolozsvár helyéről költészetünkben, Brassai Sámuelről – mikor amire belső és közösségi rendelés érkezett. Most már Borbély István irányította fejlődésemet, új irodalomtanárom, igazgatóm és önképzőkörünk védnöke. Roppant szorgalmú, zárkózott, komor ember. Mikor nyolcadik gimnazista korunkban azzal álltunk elő, hogy nyomtatott irodalmi almanachot szeretnénk kiadni, támogatott, sőt előszót írt hozzá. A kiadó egyik osztálytársam apja, az áldott emlékű Kahlfürst bácsi, az egyszemélyes Corvin-nyomda tulajdonosa volt a Jókai utca egyik udvari házában. Fia, Tibor szép színes linóleummetseteket készített, kettő a könyvbe is belekerült. Az almanach szerzői később az irodalomtól távol eső pályákon helyezkedtek el, vagy felhagytak az írással. A humaniorák terén Bede Emil maradt, aki költőnek indult, pap lett és a végén tisztviselő; nagy jövőt jósolt Móricz Zsigmond osztálytársamnak, Péterfy Lászlónak, de Laci valahol elcsúszott, miután Pestre került, s végül is egyike lett azoknak a pályát tévesztett műkedvelőknek, akiknek nevét sehol sem jegyzik fel. Két karcollal szerepelt a kis kötetben Kovács György. Nem készült írónak, hiszen útja meredeken ívelt felfelé attól kezdve, hogy hatodik gimnazista korában *Az ős kaján*nal szavalóversenyt nyert. Önképzőköri záróünnepélyünkön *Az ember tragédiájának* első jelenetét adtuk elő a díszteremben, s a sors iróniája, hogy az Úr egy teológus volt, később féktelen ambíciójú fasiszta, Lucifer pedig Kovács Gyuri. »Világodat meg fogja dönteni!« – dörögte a pódiumról, s drága osztályfőnökünk, az ízes beszédű Márkos Berci már akkor megjósolta, hogy »e fiúból« ha nem is pap, de színész lesz. A televízió magyar nézői talán emlékeznek rá, amikor »a nép művésze« évtizedek múlva újra elmondta ezt a monológot ugyanazon a pódiumon, ahonnan elindult.”²⁰

Az életrajzi kötet a továbbiakban utal rá, hogy Mikót érettségi után Borbély István a tanári pályára biztatta, mert nagy szükség volt fiatal tanerőkre a kollégiumban. Nem is volt számára idegen ez a lehetőség. Főleg a családi hagyomány és édesanyja befolyása vezette a jogi pályára. S nem is sejtette, hogy világ fordultával, hosszas orosz fogság után tíz éven át, ha nem is egykori iskolájában, csak annak épületében orosztanárként fog dolgozni. S visszatér a diákkori fordításokhoz: eleinte oroszból, majd franciából és románból is. S végül mint író esszék és regények szerzője fejezi be pályafutását.

²⁰ I. m. 103–104.